

Nr 206.

Av herrar **Rahmn** och **Norman**, om åtgärder för beredande av ökad trygghet åt ensamt boende lärarinnor.

I Boställsordningen för lärarpersonalen vid folk- och småskolor, Svensk Författningssamling nr 792/1918 samt 999/1937, heter det i § 4: 4:

»Där bostad, avsedd för ensamt boende lärarinna, har ett avskilt läge, bör skoldistriktet låta sig angeläget vara att genom särskilda åtgärder bereda lärarinnan trygghet i tjänstebostaden, antingen genom att utöver det stadgade antalet rum i bostadshuset åt lärarinnan upplåta ytterligare ett i förbindelse med de övriga rummen stående boningsrum, tjänligt till upplåtelse åt anhörig eller annan lämplig person, eller ock genom andra ändamålsenliga anordningar.»

Stadgandet torde få anses ha tillkommit med anledning av den skrivelse som 1914 års riksdag avlät till Kungl. Maj:t, i vilken skrivelse riksdagen i underdånighet anhöll »att Kungl. Maj:t täcktes genom bestämmelser, som kunde befinnas lämpliga, vidtagna åtgärder för beredande av ökad trygghet åt de folk- och småskollärarinnor, som hava sin bostad i ensamt liggande skolhus». Sedan rikets domkapitel och länsstyrelser samt statens folkskoleinspektörer beretts tillfälle att avgiva yttranden över denna riksdagens skrivelse — i dessa yttranden framhölls i allmänhet med styrka, att den av riksdagen sålunda framförda angelägenheten måste anses vara i hög grad behjärtansvärd och att åtgärder i den av riksdagen antydda riktningen vore av behovet synnerligen påkallade — anbefalldes Kungl. Maj:t kungl. folkskoleöverstyrelsen att *dels* till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till nya eller ändrade bestämmelser i folkskolestadgan, vilka kunde föranledas av riksdagens ovanberörda skrivelse och vad i övrigt i detta ärende förekommit, *dels* att med ledning av den förebragta utredningen hos vederbörande folkskoleinspektörer, skolråd och skolstyrelser inskräpa nödvändigheten av att sådana åtgärder för främjande av det i riksdagens skrivelse angivna syftet, som skoldistriktet enligt då gällande föreskrifter kunde anses vara skyldiga vidtagna, bleve utan dröjsmål verkställda, men därvid tillika giva nämnda skolmyndigheter anvisning å andra anordningar, som kunde vara lämpade att befordra samma syfte.

Sistnämnda uppdrag fullgjorde kungl. folkskoleöverstyrelsen genom ett cirkulär i december 1916 till skolråden »angående åtgärder för beredande av ökad trygghet åt ensamt boende lärarinnor». Överstyrelsen anser sig i detta cirkulär först höra erinra, »hurusom den i författningsväg redan givna bestämmelsen, att folkskolans och småskolans lärare och lärarinnor skola av vederbörande skoldistrikt förses med tjänlig bostad, med allt skäl kan anses i sig inbegripa förpliktelse för skoldistriktet att draga försorg där-

om, att bostäder, som upplåtas å sagda lärare och lärarinnor, äro så belägna och i övrigt så beskaffade, att de tillförsäkra dem sådan trygghet, som i riksdagens skrivelse avses».

Trots detta anser överstyrelsen, att det icke torde behövas någon ingående utredning för att påvisa »det ofrånkomliga behovet av snara och kraftiga åtgärder för beredande av skydd åt lärarinnor, som hava sin bostad i avskilt liggande skolhus». Den fortsätter:

»Om detta behov hava allbekanta händelser, vilka upprört befolkningen i hela vårt land, såväl tidigare vid skilda tillfällen som helt nyligen på ett ohyggligt sätt, givit den eftertryckligaste påminnelse. Det kan ej råda mer än en mening om samhällets plikt att så långt som möjligt bereda verksamt skydd åt kvinnor, vilka på grund av sin gärning i det allmännas tjänst äro tvingade att leva under förhållanden, som utsätta dem för stora faror, ja, till och med för den svåraste kränkning, som kan drabba en kvinna. Visserligen kan det sägas, att sådana mot lärarinnor begångna våldsdåd, på vilka tanken här närmast föres, lyckligtvis äro sällsynta. Det förhållandet, att sådana förekomma och att faran föreligger, innebär dock i och för sig ett avgörande skäl för att så betryggande skyddsåtgärder som möjligt böra vidtagas. Därtill kommer, att blotta medvetandet om faran helt naturligt fyller alla dessa lärarinnor, som bo ensamma och avskilda, med ständig oro och ängslan. Därigenom icke blott förorsakas dem svårt personligt lidande, utan därigenom sättas de ofta ur stånd att med tillräckliga krafter och med den sinnesro och det lugn, som kräves, utföra det betydelsefulla arbete samhället anförtrott dem. De åtgärder, om vilka här är fråga, påkallas därför icke endast av en tillbörlig hänsyn till lärarinnans personliga trygghet utan jämväl av omsorgen om de barn, som hon är satt att undervisa.»

Cirkuläret slutar med att kraftigt framhålla nödvändigheten av att skoldistriktet sorgfälligt verka för att alla sådana åtgärder träffas, som kunna tillförsäkra de inom skoldistriktet anställda lärarinnorna all den trygghet, som för deras personer och deras arbete erfordras.

Man har anledning antaga, att förhållandena blivit annorlunda och bättre under de tjugo år, som förflutit, sedan överstyrelsens ovanberörda cirkulär utsändes till skoldistriktet. De förbättrade kommunikationerna på den svenska landsbygden torde t. ex. ha brutit mycket av ödemarksisoleringen. Numera torde man väl näppeligen behöva räkna med att en sådan ohygglig händelse skall behöva inträffa som den, vilken utspelades i Stockholms skärgård för ett antal år sedan, då en nyutexaminerad något lytt folkskollärarinna under sin första tjänstgöringstermin isolerades under flera dygn till följd av häftiga snöfall och därunder ådrog sig en sinnessjukdom. Alltfort händer det dock, att ensamt boende lärarinnor bli utsatta för hemfridsbrott. I Norrtälje Tidning för den 15 oktober 1937 läses bl. a. i ett referat av rättegångsförhandlingarna vid Mellersta Roslags häradsrätt följande skildring av ett sådant hemfridsbrott, som inträffade sistlidne höst. »Polisrapporten hade

att berätta att den tilltalade vid halv 7-tiden på kvällen kommit in på gården till det något ensamt liggande skolhuset invid vägen, ropat och sagt att han skulle skjuta lärarinnan och i en timmes tid med kraftiga sparkar attackerat dörren, som lärarinnan och hennes hembiträde i sista stund lyckats stänga för den våldsamme besökaren.» Enligt vad vi inhämtat, saknade lärarinnan telefon.

Även om man alltså torde kunna räkna med att förhållandena i många avseenden förbättrats, kvarstår ännu med oförminskad styrka behovet av åtgärder för att i görligaste mån försöka skydda lärarinnorna mot den ångestkänsla med därav följande neuroser som helt naturligt lätt måste följa av att en ensam kvinna nödgas bo ensam i ett avsides beläget skolhus. Att dessa neuroser i stor utsträckning förekomma bland ensamt boende lärarinnor är ostridigt, och att de mycket ofta ha sin rot i isoleringen från yttervärlden torde vara svårt att jäva. I en artikel i tidskriften Tiden, refererad i Svensk Lärartidning nr 7/1937, publicerade ordföranden i statens pensionsanstalt, ledamoten av riksdagens första kammare, Olof Olsson, en av honom verkställd undersökning rörande de förhållanden under vilka ett stort antal lärarinnor vid småskolor och mindre folkskolor utfört och utföra sin gärning och lämnar därvid uppgifter, som visa, hur skrämmande ofta lärarinnor psykiskt brutits ner av denna isolering.

Av sagda referat framgår, att under åren 1920—1929 sammanlagt 1 976 småskollärarinnor pensionerades i vårt land. Av dessa hade icke mindre än 174 eller närmare 10 procent förtidspensionerats på grund av sinnessjukdom eller nervsjukdomar. Det vore en uppenbar överdrift att påstå, att alla dessa fall av sådan sjukdom hänföra sig till belägenheten av deras tjänstebostad. Författaren säger att »även om nevrastenien ibland leder sitt ursprung ur källor långt borta från bostaden och skollokalen, är det likväl även här merendels så, som en läkare säger, att den 'utvecklas, fixeras och stegras' genom bedrövligheten hos dessa bostäder». Men på ett annat ställe säger författaren:

»Det finnes någonting i de sinnessjukas kapitel — ett särdrag eller vad man vill — som är starkt framträdande och som uppenbarligen spelar en ödesdiger roll: det är isoleringen, ensamheten. Det är fortfarande här som i fråga om de nervsjuka: det är dåliga bostäder och hårda villkor — arbetet är tungt, men ensamheten tycks vara tyngre.»

Sammanfattningsvis säger han bl. a. följande, som vi tillåta oss anföra tämligen fullständigt, därför att det — även om det anvisar andra vägar än de, vi här närmast tänkt oss — likväl vittnar om samma grundsyn på ifrågasvarande problem:

»Det är angeläget, att man söker göra något för att bryta isoleringen kring dem av landsbygdens lärarinnor, som bor avsides. Det händer, att de ofta långa tider är avstängda från umgänge med andra än skolbarn och att de plågas av en ensamhetskänsla som inte så sällan glider över i pinande

ängslan. Och denna senare är väl motiverad. Jag gick en dag igenom en korrespondens mellan en av pensionsanstaltens tjänstemän och en värmlandslärlarinna, som led av nevrasteni och sökte förtidspension. Under hennes försök att bringa reda i sina tjänstgöringstider kom det som ett apropos att 'orsaken varför jag slutade (i N. F.-skoga) var, att jag blev så skrämmd: en natt sprängdes fönstret till mitt sovrum och jag blev så fördärvaskrämd och var sjuk av detta en lång tid'. Ja, det är så, att nattliga överfall, försök att bryta sig in såväl som våldtäktsförsök inte är någonting, som händer någon sällsynt gång under årtiondenas lopp, och det är heller ingenting, som avvärjes genom den där förträffliga hunden, som folk trodde på för några år sedan. Vad som behövs är, att staten träder till med en penning, ensittartillägg — eller vad det bör kallas — som gör det möjligt för lärarinnan att ha en medhjälperska hos sig i hemmet.»

Om enighet alltså torde kunna råda därom, att samhällets intresse kräver, att de personer, som äro satta att fostra det uppväxande släktet, få utföra detta sitt arbete under gynnsammast möjliga betingelser, och att det aldrig kan ligga i samma samhälles intresse, vare sig med hänsyn till arbetsresultat eller ur krasst ekonomiska synpunkter, att man riskerar att befattningshavare andligen nedbrytas, torde det icke ställa sig lika lätt att anvisa de utvägar, som stå till buds för vinnande av sagda syfte. I sitt ovanberörda, här i vissa delar refererade cirkulär, ger överstyrelsen en del anvisningar om hur tjänstebostaden skall förläggas inom skolhuset, om dessas förseende med lämpliga säkerhetsanordningar, om eventuellt inrättande inom skolhuset av bostadsrum för husassistent, städerska eller dylikt. Frånsett att det ur ekonomiska synpunkter, vilket överstyrelsen mycket riktigt anmärker, torde stöta på svårigheter för t. ex. en småskollärlarinna, som, utom för hennes förhållanden dryga studieskulder, har anhöriga att försörja, att avlöna ett hembiträde eller en hjälpflicka, torde det väl i allmänhet förhålla sig så, att man på denna väg endast delvis kan nå fram till ökad trygghet åt ensamboende lärarinnor. Redan befintliga bostäder kunna icke utan stora kostnader för det allmänna omändras, gamla avsides liggande skolhus kunna icke utan vidare slopas, vare sig av ekonomiska skäl eller med hänsyn till barnens skolvägar.

Ett av de medel, som då erbjuder sig, då det gäller åstadkommandet av denna ökade trygghet, och som överstyrelsen i sitt cirkulär även omnämner, är inledandet av telefon i tjänstebostaden.

Måhända vill det förefalla — icke minst med tanke på den lönereglering som riksdagen sistlidna år beviljade åt folkskolans personal — som om inledandet av telefon i tjänstebostad kunde vara en angelägenhet, som närmast borde ankomma på den enskilde tjänsteinnehavaren. Emellertid måste härvid anmärkas, att det här är fråga om telefonanläggningar till mycket avsides belägna skolhus, dit kostnaderna för framdragandet av ledningar äro mycket betydande.

Då man har anledning antaga, att kungl. telegrafstyrelsen av principiella skäl icke kan befinnas villig bevilja nedsättningar i gällande taxor för framdragande och bekostande av erforderliga telefonledningar, men det här torde gälla ett samhällsintresse av betydande räckvidd, förefaller det som om den enda utvägen vore, att riksdagen årligen ställde ett visst belopp till Kungl. Maj:ts förfogande för att av t. ex. kungl. skolöverstyrelsen användas till att — efter särskild prövning i varje enskilt fall — helt eller delvis bestrida kostnaderna för framdragande av telefonledningar till ensamt belägna skolor.

Då det emellertid tilläventyrs skulle kunna yppa sig svårigheter att bedöma de konsekvenser, som eventuellt skulle kunna tänkas uppstå av ett dylikt riksdagens beslut, och det dessutom torde vara svårt att nu bedöma storleken av det belopp, som för detta ändamål kunde befinnas erforderligt, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att föranstalta om närmare utredning av dessa förhållanden och vidtaga de åtgärder eller framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning. Därvid böra givetvis även andra utvägar, såsom t. ex. riksdagsman Olof Olssons här ovan refererade förslag om s. k. ensittartillägg, prövas för vinnande av det syfte, som finnes angivet i riksdagens förberörda skrivelse i detta ärende av år 1914.

Med anledning av vad ovan anförts få undertecknade hemställa, att riksdagen måtte besluta,

att ingå till Kungl. Maj:t med en underdånig hemställan, att det täcktes Kungl. Maj:t föranstalta om utredning om vidtagande av åtgärder i syfte att bereda ökad trygghet åt ensamt boende lärarinnor med särskilt beaktande av möjligheten till statsbidrag för framdragande av telefonledningar till sagda lärarinnors tjänstebostäder.

Stockholm den 23 januari 1938.

Gösta Rahmn.

David Norman.
